

Мовна поведінка українців є своєрідною та неординарною. Вона формується на основі надзвичайно міцного зв'язку старшого та молодшого поколінь (також минулого та сучасного) за правилами мовного етикету, що є загальноприйнятим на всій території України, враховуючи при цьому й національний історичний досвід етносу. Хоч досліджена мовна поведінка і є самодостатньою та самобутньою, вона все ж зазнає часто як позитивних, так і негативних впливів інших мовних культур. У цьому вбачаємо перспективу подальших досліджень.

Література

1. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність : монографія / відп. ред. Л. О. Пустовіт. Київ : Рідна мова, 1998. 475 с.
2. Жук (Лаврик) Д. С. Особливості мовленнєвого етикету української лінгвокультури. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 74. С. 196–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2016_74_45
3. Кулішенко Л., Чечота Т. Мовленнєвий етикет та ментальність українців. *Світогляд – Філософія – Релігія*. 2013. Вип. 4. С. 269–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sfr_2013_4_28
4. Попова О. А. Кращі прислів'я та приказки українського народу. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2009. 416 с.
5. Пристінська М. В. Український мовленнєвий етикет у сучасному суспільстві. *Управління розвитком*. 2013. № 15. С. 23–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_15_13
6. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. ; відп. ред. В. О. Винник. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с.
7. Чернікова Л. Ф. Зубкова Л. В. Особливості мовного етикету українців (регіональний аспект). *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 214. С. 174–179. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/65119>
8. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навчальний посібник ; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

Тетяна Рожко, Наталія Костусяк

Морфологічні засоби вираження квантитативної означеності / неозначеності в прозових творах Й. Струцюка

У сучасній лінгвоукраїністиці актуальними є дослідження, присвячені описові категорійних величин, формальний вияв яких стосується різних рівнів мови. Такий аспект перспективний й актуальний, оскільки дає змогу з'ясувати специфіку виражальних засобів, об'єднаних відповідною загальною семантикою, проаналізувати їх з огляду на центр і периферію, перехідні явища, динаміку та ін. Зазначені принципи доречно застосувати до вивчення квантитативно маркованих одиниць, що розглядають у різних мовних площинах і з огляду на різні кваліфікаційні параметри. Багатовекторність притаманна працям, у яких лексеми вказаного різновиду схарактеризовано в межах функційно-семантичного поля [1; 3] або узагальненої категорії логіко-граматичного [6] чи функційно-семантичного [2] спрямування. Іноді номінації з відтінком кількості принагідно описують, аналізуючи такі поняття, як ад'єктивність [4] та неозначеність [8]. Не менші зацікавлення викликають студії, присвячені дослідженню квантитативності в когнітивному й комунікативно-прагматичному аспекті [9]. Зазначений спектр опрацювання порушеної проблеми свідчить про те, що науковці по-різному окреслюють статус узагальненого поняття квантитативності, у вираженні якого беруть участь об'єднані загальною семантикою кількості слова, зокрема іменники [1; 3], дієслова [2], числівники [1] тощо. Важливим, на нашу думку, є дослідження квантитативно маркованих одиниць на основі творів одного письменника, що дасть змогу схарактеризувати їх не тільки з огляду на запропоновані лінгвістами критерії (одиночність / множинність, означеність / неозначеність, частиномовна належність слів та ін.), а й у контексті ієрархії та

авторської репрезентації. Керуючись поданими пріоритетами, скористаємося корпусом фактичного матеріалу, дібраним із творів волинського письменника Й. Струцюка. Усе це й визначає актуальність порушеного питання.

Мета статті – окреслити центр і периферію морфологічних засобів вираження узагальненої семантики кількості, з'ясувати їхні категорійні значення й особливості функціонування в повістях та оповіданнях Й. Струцюка.

Номінації, що виявляють узагальнений квантитативний зміст, здатні виражати кількість як чітко виражений показник і як неокреслене в цьому плані поняття. У першому випадку йдеться про означено-кількісні й порядкові числівники, наприклад: *Одразу треба сказати, їхали три доби* (7, с. 4); *Проїхали вже дванадцять кілометрів* (7, с. 4); *У Трохима Гриця сім синів* (7, с. 6); – *Так то так, Грицуню, але ж вас сімох було...* (7, с. 51); *Їх було троє: вона, син і донька* (7, с. 4); *Їх було четверо: крім двох братів, ще зв'язкова Олеся, стрілець Нечай і ройбвий Богдан* (7, с. 58); *Син та усього-на-всього рік і два місяці, а дочкою ще тільки ходила на другому місяці* (7, с. 4); *Потім до травня сорок п'ятого ще приходили поодинокі похоронки...* (7, с. 7). Подані приклади засвідчують, що означено-квантитативні характеристики стосуються кількості осіб чи предметів, вікових ознак, часових і просторових вимірів та ін. На конкретизацію й увиразнення вказаного узагальненого змісту можуть бути спрямовані ще й службові одиниці: *Ще б пак: тридцять років відтоді минуло. Рівно тридцять* (7, с. 4).

Відтінок неозначеності репрезентують різні маркери морфологічного рівня, серед яких центр формують неозначені числівники, а також означені числові назви, що, потрапивши в певні комунікативні умови, набули супровідних, скерованих на вияв неозначеної кількості показників: *Поза тим, що ти віддав державі все: і м'ясо, і яйця, і молоко, і навіть останню шкуру, – повинен був добровільно-примусово позичити їй кілька сотень рублів* (7, с. 10); *Лишень угорі кілька пучечків листя* (7, с. 19); *З фронту вернулися тільки і ще декілька калік* (7, с. 8); *Вже кільканадцять покосів поклав* (7, с. 12); *Льовкін запхав у ранець кільканадцять пляшок вина* (7, с. 14); *У Катьки чотирнадцять гектарів землі й до трьох гектарів сінокошу* (7, с. 11); *З кінця вісімдесятих з обкому партії Олександр Іванович пішов на заслужений відпочинок і отримав, звісно, «персоналку»* (7, с. 120); *Тут до них уже понад сорок загинуло* (7, с. 7). Указівку на неозначеність виявляють числівник *пів* та його значеннєвий еквівалент *половина*, якщо вони функціують без означено-кількісного конкретизатора й часто зі словами *близько*, *понад*, *більше*, а також іменники з відтінком обсягу, об'єму, маси чогось: *Оксана занурилася по пояс у квіти і небавом спроквола назбирала пів оберемка* (7, с. 35); *Десь за Люблиномешелон із новобранцями потрапив під німецькі бомби й більше половини рачинців загинула* (7, с. 7); *Грицуньо кинув у траву в'язанку лепехи й незграбно обняв* (7, с. 37).

До проаналізованих одиниць тяжіє вказівний займенник *стільки*, що в досліджуваних текстах функціює зі значеннєво співвідсною описовою конструкцією-метафорою, наприклад: *Тому дівчина почала збирати квіти. В цю пору, як ніколи, їх тут було стільки, що аж обрій розсунули* (7, с. 35). У межах кількісно маркованих одиниць перебуває й питальний займенник *скільки*: *Скільки їй (бабі Онишці. – Авт.) тоді було? Сім чи вісім років* (7, с. 15) – у структурі-відповіді хоч і вжито означено-кількісні числівники, проте сурядний розділовий сполучник *чи* вносить відтінок неозначеності.

Крізь призму квантитативності потребують дослідження й іменники. Кількісно-означений зміст реалізує більшість субстантивів, ужитих в однині, крім тих випадків, коли іменник у цій формі має значення узагальненої множини, пор.: *А біля груші – сосна, саме та, Яринчина* (7, с. 5); *Тут стояла наша хата* (7, с. 5) і *...треба деякі діри зашнурувати, щоб риба через них не проскакувала* (7, с. 25). Відтінок неозначеності виявляють іменники в множині, а також деривати, утворені морфолого-синтаксичним способом від неозначено маркованих одиниць, наприклад: *Дівчата, ховайтеся!* (7, с. 48); *Воду з криниці дали коням і коровам, бо скотина далі терпіти не могла* (7, с. 96); *Хмари наближались швидко...* (7, с. 15); *Знає-то вона*

тут **багатьох**, до школи сюди ходила... (7, с. 4). Від них потрібно відрізнати субстантиви на зразок *руки, ноги, очі*, ужиті в контекстах про одну людину, пор.: *Клава мила **руки** водою з-під крана* (7, с. 152) і *А тих лихих **очей** у війну ой скільки!* (7, с. 19). Чітко не представлений кількісний показник характерний для поданих в однині збірних та речовинних іменників і тих, які позначають сукупність, наприклад: ***Жіноцтво**, заломивши руки, залементувало, заголосила, заревло, зарюмсало, захлипало* (7, с. 7) – принагідно прокоментуємо нанизування дієслівних предикатів, структурно ускладнених префіксом за- з відтінком темпоральності, що надають оповіді динаміки й водночас яскраво репрезентують стан людей; ***Гіляччя** сосни не захищало, а лишень, як решето, проціджувало воду за комірці полотняних сорочок* (7, с. 15); *Антін і **жито** Катці викосив, у полукіпки склав, а потім і до стодоли звіз* (7, с. 16); *Не можемо допустити, коб село **чередою** і **дурманом** заросло* (7, с. 8); *...**взвод** капітана Куренкова в іншому місці непомітно переправиться через річку на ворожий берег...* (7, с. 9). Чітку вказівку на частковість чогось містить іменник у родовому відмінку зі значенням партитивного об'єкта: *...Оксана з комори принесла квашеної **капусти**...* (7, с. 38).

Приховане кількісне значення притаманне мовним одиницям, які позначають чітко не окреслений вік осіб. Наприклад, така функція притаманна субстантивованому прикметнику *стара* у реченні ***Стара** думала так само довго* (7, с. 4). До виражальних засобів із кількісно-неозначеним змістом належать прийменниково-відмінкові форми на зразок *у класі, у школі, у світі*, що експлікують об'єкт порівняння, підпорядкований суперлативним формам прикметників. Їх варто розглядати як згорнені форми сполук серед усіх дітей класу, з-поміж усіх учнів школи, серед усіх людей світу (див.: [5, с. 123]): *То була найгарніша дівчина не тільки **в класі**, а й у всій Залісцівській **школі*** (7, с. 5).

Статусу кватитативно-ад'єктивних маркерів надаємо прикметникам, у яких указаний узагальнений зміст зреалізований лексичним значенням слів. В опрацьованих текстах такий відтінок притаманний складним словам, що виявляють семантику кількісної означеності й неозначеності, атрибутивно оформленим одиницям на зразок *легкий, важкий, малий, великий, короткий, високий, низький, широкий* та утвореним від них дериватам, наприклад: *Перекриття має бути зрубним, дах – **двосхилим**, покритий драницею* (7, с. 19); ***Довгохвоста** і зараз на березі скрегоче, а Грицуньо теше* (7, с. 20); *Хтось невидимий піддав їй **важкого** хреста на спину, й ось уже третій рік несе його сама і не просить допомоги* (7, с. 16); *Треба сказати, що то була досить **коротка** гуторка. **Коротка**, але промовиста* (7, с. 20); *А степ – **широкий**...* (7, с. 96); *Його колеги після того, як завод ліг на дно, вдалися у бізнес: хто відкрив **невеличкий** кіоск і торгує запчастинами...* (7, с. 154). У моделюванні кількісного значення прикметників почасти беруть участь словотворчі афікси: *...а в Анатолія Дудки у голові підшипників не вистачило на те, і він спочатку почав заглядати у чарку, навіть утратив жінку-красуню, котра вимушена була виїхати на заробітки ... в Італію і там небавом вискочити заміж за якогось підтоптаного, але **грошовитого** сеньйора...* (7, с. 155). У поданому реченні вторинним засобом маркування кількісно-вікових ознак слугує ад'єктив *підтоптаний*, що надає оповіді зниженої тональності.

Квантитативно-неозначений відтінок мають ступеньовані прикметники, які перебувають у приіменниковій позиції або формують складений іменний присудок, наприклад: *Не витримала й запитала у **старшої** жінки, що порівнялася з авто...* (7, с. 4); *І хай над тією землею небо буде **нижче**, зате вони на ній стануть уже **вищими**, бо не будуть принижені колгоспним рабством...* (7, с. 97); *Така відповідь не дуже сподобалася **найстаршому** братові...* (7, с. 10). Іноді в досліджуваних текстах трапляються атрибутивні суперлативні одиниці із суфіксами суб'єктивної оцінки: *Особливо на високій ноті прославляв хмеля вже добре захмелілий **наймолодшенький** Іван* (7, с. 7). У деяких конструкціях ступеньовані форми здатні набувати кількісної означеності, якщо поряд функціують об'єктні синтаксеми – конкретизатори квантитативного значення: *...Яринка старша **на рік** і вища **на голову*** (7, с. 15).

На репрезентації кількісної неозначеності спеціалізовані прислівники, які маркують чітко не окреслені темпоральні й просторові характеристики, вторинні ознаки, переважно представлені лексемами зі значенням міри й ступеня, якісно-означальною, рідше порівняльно-уподібнювальною семантикою. У цій сфері засвідчені й діалектні слова. Наприклад: **Довго** дивилася на неї шкорба, ніби не розчула запитання (7, с. 4); – Тобі дуже пасує посмішка. Чому так **рідко** посміхаєшся? (7, с. 36); На цьому вигоні бабу Онишку **завжди** перестрівали спогади (7, с. 15); І все ж **небавом** нова влада почала пильно приглядатися до всіх разом і кожного зокрема (7, с. 10); ...блискавки **то тут, то там** розпанахували небо... (7, с. 15); Раптово **вперіцив** дощ і **посунув стіною** по вигону аж генген на ліс... (7, с. 15). Серед виділених прислівників прихований квантитативний зміст має лексема **стіною**, що вказує на високий вияв вторинної ознаки. Таку роль виконує не зафіксований в українських лексикографічних працях прислівник **дробом**, який слугує засобом вираження повторюваності, частоти виконання певної дії, наприклад: Як він (Віліс. – Авт.) узяв його (акордеон. – Авт.) в руки та як пустив **дробом** пальці по клавішах – то тобі не скрипка (7, с. 14). Роль квантитавно маркованих одиниць виконують також ступеньовані прислівники, наприклад: **Краще поїздом, значно дешевше** (7, с. 4); **Зонька раділа найбільше...** (7, с. 109).

Для вираження кількісних характеристик Й. Струцюк використовує фразеологічні одиниці: **На Веселусі зараз риби – хоч греблю гати** (7, с. 25). Іноді письменник вдається до модифікації стійких висловлень. Наприклад, виділена в реченні **Куди очима не кинь** – один пустир, зарослий травою, бур'янами (7, с. 5) сполука на позначення надто великого простору – корелят фразеологізму **куди не кинь оком**. У структурі – **Поверни її, Лукашику, бо на всіх буде гніватися до нового всесвітнього потопу...** (7, с. 18) неозначений темпоральний зміст, зокрема тривалість негативного маркованого емоційно-психічного процесу, передає усталена сполука **до потопу** з доповненими Й. Струцюком підпорядкованими атрибутивними одиницями **нового всесвітнього**. Такі конструкції варто вважати прихованими формами експлікації квантитавного змісту. До них тяжіють структури, які хоч і не містять усталених висловлень, проте мають інші описові сполуки з імпліцитно представленою квантитавністю, що доводять відповідні трансформації. Наприклад, у реченні **Де речі, він (Грицай. – Авт.) теж стояв, але до нього черга не дійшла** (7, с. 14) виділені мовні одиниці слугують засобом вираження надто великої кількості людей. Семантику значної кількості репрезентовано в структурі **Жодне весілля без нього (діда Шандера. – Авт.) не обходилося** (7, с. 14), що слугує семантичним еквівалентом побудови **Він був на всіх весіллях**. Зі значенням 'близько, поруч, на невеликій відстані' функціонує сполука **на відстані витягнутих рук**: **Біля нього (Лукаша. – Авт.) на відстані витягнутих рук щебетала (якщо не капризувала) Надійка** (7, с. 18).

Отже, у творах Й. Струцюка мовним одиницям із відтінком кількості притаманні означений і неозначений вияви. На вираженні квантитативної означеності спеціалізовані означено-кількісні й порядкові числівники та більшість іменників в однині, що дає змогу зарахувати їх до центральної сфери. Неозначеність репрезентують неозначено-кількісні числівники, іменники в множині, деякі прийменниково-відмінкові форми в однині, збірні й речовинні іменники, субстантиви з указівкою на сукупність, ступеньовані прикметники, а також прислівники й модифіковані фразеологічні звороти. Окреслені групи не мають чітко окреслених меж, що увиразнює набуття означено-кількісними маркерами семантики неозначеності й навпаки. Такі мовні одиниці з огляду на транспоновану семантику та частоту вживання структурують периферію. Формальне вираження узагальненого квантитативного змісту пов'язане з мовними одиницями на позначення темпоральних і просторових вимірів, кількості осіб чи предметів, вікових ознак людей, обсягу, об'єму, маси чогось тощо.

Перспективу дослідження становить опис інших частиномовних класів слів, зокрема дієслів і службових частин мови, у контексті квантитативності й авторського мововираження.

Література

1. Бронікова С. А. Функціонально-семантичне поле квантитативності в сучасній українській мові : дис... к-та філол. наук: 10.02.01 / Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2003. 205 с.

2. Вакалюк І. В. Функціонально-семантична категорія дієслівної квантитативності в сучасній українській літературній мові : дис... к-та філол. наук: 10.02.01 / ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2019. 224 с.
3. Домрачева І. Квалітативно-квантитативний аналіз функціонально-семантичного поля кількості. *Лінгвістичні студії*. 2007. Вип. 15. С. 106–113.
4. Клименко Н. Ф. Семантичне ад'єктивне поле зі значенням кількості та інших параметричних вимірів у сучасній українській мові. *Українська мова*. 2008. № 3. С. 3– 25.
5. Костусяк Н. М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників : монографія. Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. 179 с.
6. Самочорнова О. А. Логіко-граматична категорія кількості та лексичні засоби її вираження в сучасній англійській мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 56. С. 185–188.
7. Струцюк Й. Г. Цвіт дикої шандри : повісті, оповідання. Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2008. 164 с.
8. Kostusiak N., Prymachok O., Zdikhovska T., Shkamarda O., Svitlikovska O., Poliak I. Communicative-pragmatic Potential and Semantic-grammatical Manifestations of Uncertainty in Modern Ukrainian Masmedia. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Issue 1, Spec. Issue XXVII. P. 41–46. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120127/papers/A_09.pdf.
9. Kostusiak N., Shulska N., Lisova Yu., Yaresko K., Ivanova I., Pochuieva O., Afanasieva O. Language Verbalization of Quantitativeness in Modern Mass Media: Linguistic-cognitive and Communicative-pragmatic Dimensions in Ukrainian Language. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXIV. P. 149–155. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130134/papers/A_22.pdf.

Вікторія Сліпачук, Олександр Межов

Неповні речення у структурі діалогів художнього мовлення Юрія Андруховича

У літературному діалозі неповні речення – невід'ємний складник, що віддзеркалює думки, ілокутивні наміри персонажів, їхній внутрішній світ, емоційний стан, специфіку комунікативної ситуації. У контексті творчості Юрія Андруховича використання неповних речень у діалогах слугує не лише як механізм створення реалістичності мовлення, а й як засіб розкриття глибинних філософських роздумів, світобачення героїв.

Науковий інтерес до синтаксису української постмодерністської прози, зокрема й структури діалогів та прагматики неповних речень у художньому доробку Ю. Андруховича, засвідчений у працях І. Дегтярьової [3], І. Гринюк [4], Н. Кондратенко [5] та ін., які демонструють специфіку авторського використання синтаксичних конструкцій. Водночас аналіз конкретного впливу неповних речень на розуміння та сприйняття діалогічного тексту ще не отримав належного розгляду, залишаючись відкритим полем для подальших лінгвістичних та літературознавчих досліджень.

Метою пропонованої статті є поглиблений аналіз функціонального навантаження та прагматичного потенціалу неповних речень у структурі діалогів на матеріалі прозових текстів Юрія Андруховича. Необхідно з'ясувати, як саме ці структурні елементи сприяють багатовимірному зображенню психології персонажів, динаміці розвитку сюжету, утворенню особливої атмосфери твору. Важливим аспектом дослідження є вивчення специфіки використання неповних речень у контексті постмодерністської естетики, що притаманна літературному методу Юрія Андруховича.

Аналізуючи постмодерні романи Юрія Андруховича, звертаємо особливу увагу на мовностилістичну специфіку його творів. У художній мові роману «Московіада» виявляється